

A la recerca del temps perdut V

MARCEL PROUST

La presonera

Traducció de VALÈRIA GAILLARD

Proa

MARCEL PROUST

LA PRESONERA

A LA RECERCA DEL TEMPS PERDUT V

Traducció de Valèria Gaillard Francesch

Proa

Proa
A Tot Vent

Per aquest projecte, Valèria Gaillard Francesch ha rebut el suport de l'ALCA, en el marc de les Residències d'escriptures del Chalet Mauriac, propietat de la Regió Nova Aquitània, a Saint-Symphorien.

La traducció d'aquesta obra ha estat acarada amb l'àudio CD de *La Prisonnière*, llegit per André Dussollier, editat per Éditions Thélème. ISBN 2-87862-529-3 15 CDs.

Amb el suport del Departament de Cultura

Títol original: *La Prisonnière*

Primera edició: novembre del 2023

© de la traducció: Valèria Gaillard Francesch, 2023
Els versos de Racine els donem en traducció de Valentí Rossell

Disseny de la coberta: Núria Zaragoza
Il·lustració de la coberta: © Sonia Alins

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

Composició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 18.658-2023

ISBN: 978-84-19657-39-8

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.
En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autors i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.
Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Des del matí, amb el cap encara girat del costat de la paret, i abans d'haver vist per sobre de les grans cortines de la finestra de quin to era la ratlla de claror, jo ja sabia quin temps feia. Els primers sorolls del carrer m'ho havien indicat segons si m'arribaven amortits i desviats per la humitat o vibrants com fletxes en l'aire ressonant i buit d'un matí espaiós, glacial i pur; des del pas del primer tramvia havia sentit si avançava enfredorit sota la pluja o partia vers l'atzur. I potser aquests sorolls anaven precedits per alguna emanació més ràpida i més penetrant que, esmunyint-se dins del meu son, hi escampava una tristesa anunciadora de la neu, o hi feia entonar, a un cert petit personatge intermitent, una quantitat tan gran de càntics a la glòria del sol que aquests acabaven portant per a mi, que, adormit i tot, començava a somriure mentre les parpelles tancades es preparaven per ser enlluernades, un atordidor despertar musical. De fet, va ser sobretot des de la meva habitació que vaig percebre la vida exterior durant aquell període. Sé que Bloch va explicar que, quan venia a veure'm al vespre, sentia el murmuri d'una conversa; com que la meva mare era a Combray i no trobava ningú a la meva habitació, va deduir que jo parlava tot sol. Quan, molt més tard, va assabentar-se que aleshores Albertine vivia amb mi, va com-

prendre que ho havia amagat a tothom, i va explicar que per fi havia entès per què, en aquella època de la meua vida, no volia sortir mai. S'equivocava. Val a dir que és força comprensible perquè la realitat, encara que sigui necessària, no és del tot previsible, els que descobreixen sobre la vida d'algú altre algun detall concret, de seguida n'extreuen conseqüències que no ho són, i veuen en el fet recentment descobert l'explicació de coses que precisament no hi tenen cap relació.

Quan ara penso que, en tornar de Balbec, la meua amiga va venir a viure a París sota el mateix sostre que jo, que va renunciar a la idea de fer un creuer, que tenia la seva habitació a vint passos de la meua, al fons del passadís, al despatx amb tapissos del meu pare, i que cada vespre, bastant tard, abans de deixar-me, feia lliscar la seva llengua dins la meua boca com un pa quotidià, com un aliment nutritiu i amb el caràcter gairebé sagrat que té qualsevol carn a la qual tots els patiments que hem entomat per culpa seva han acabat per conferir una mena de dolçor moral, el que de seguida em ve al cap per comparació no és la nit que el capità de Borodino em va permetre passar a la caserna, un favor que, al capdavall, només alleugeria un malestar efímer, sinó aquella altra en què el meu pare va enviar la meua mare a dormir al llitet a tocar del meu. La vida, si ens ha de deslliurar d'un nou patiment que semblava inevitable, ho fa en condicions diferents, de vegades oposades. Tant és així que gairebé sembla que cometem un sacrilegi en constatar la identitat de la gràcia atorgada!

Quan Albertine sabia per la Françoise que, en la foscor de la meua habitació amb les cortines encara corregudes, jo no dormia, no es preocupava si feia una mica de soroll mentre es banyava a la seva sala de bany. Aleshores, so-

vint, en comptes d'esperar una hora més tardana, jo me n'anava a una de contigua i que era agradable. Antigament, un director de teatre gastava centenars de milers de francs per constel·lar amb autèntiques maragdes el tron on la diva interpretava el paper d'emperadriu. Els Ballets Rusos ens han ensenyat que senzills jocs de llums, ben projectats, prodiguen joies igual de sumptuoses i més variades. Tanmateix, aquest decorat, encara més immaterial, no és tan graciós com aquell altre amb què a les vuit del matí el sol substituïa el que teníem el costum de veure-hi quan no ens llevàvem fins al migdia. Les finestres de les dues sales de bany, perquè no ens poguessin veure des de fora, no eren llises, sinó frunzides d'un gebre artificial i passat de moda. El sol esgrogueïa de cop i volta aquella mussolina de vidre, la daurava i, descobrint dolçament en mi un jove més antic que el costum havia amagat durant anys, m'embriagava de records, com si m'hagués trobat en plena natura davant d'uns fullatges daurats on no hi faltava ni tan sols la presència d'un ocell. Perquè sentia Albertine xiular sense treva:

*Les penes són ben boges,
i aquell qui en fa cas encara és més boig.*

L'estimava massa per no somriure alegrement davant del seu mal gust musical. Aquesta cançó, d'altra banda, havia encantat l'estiu passat a la senyora Bontemps, que aviat va sentir dir que era pèssima, de manera que, en comptes de demanar a Albertine que la cantés quan tenien convidats, la va substituir per:

Una cançó d'adeu surt de fonts turbulentes

que al seu torn es va convertir en «una vella cantarella de Massenet amb què la petita ens castiga les orelles».

Passava un núvol, eclipsava el sol, jo veia apagar-se i tornar a la grisor la púdica i tofuda cortina de vidre.

Els envans que separaven les nostres sales de bany (la d'Albertine, igual que la meva, era una que la mamà, com que en tenia una altra a la part oposada del pis, no havia utilitzat mai per no molestar-me amb el soroll) eren tan prims, que podíem parlar mentre ens rentàvem cadascú a la seva, seguint una conversa que només interrompia el soroll de l'aigua, envoltats d'una intimitat que sovint permet a l'hotel l'exigüitat de l'allotjament i la proximitat de les habitacions, però que, a París, és del tot excepcional.

Altres vegades, jo em quedava estirat, somiant despert tanta estona com em venia de gust, perquè tenien ordre de no entrar mai a la meva habitació fins que no premés el timbre, cosa que, a causa de la incomoditat amb què havien col·locat la pera elèctrica sobre del llit, requeria tant de temps que sovint, tip d'intentar arribar-hi i content d'estar sol, em quedava una estona més mig adormit. No es pot dir que l'estada d'Albertine a casa em deixés absolutament indiferent. El fet d'haver-la separat de les seves amigues aconseguia estalviar-me nous patiments del cor. El mantenia en repòs, en una semiimmobilitat que l'ajudaria a refer-se. Però, al capdavant, la calma que em procurava la meva amiga era més un alleujament del patiment que una alegria. I no és que m'impedís gaudir d'altres a les quals el dolor massa intens m'havia fet renunciar, però aquestes alegries, lluny de deure-les a Albertine, que, d'altra banda, amb prou feines em semblava bonica i amb qui m'avorria, a qui tenia la sensació evident de no estimar, les gaudia, en canvi, quan no tenia Albertine al meu costat. Per això, per començar el dia, no la feia cridar de seguida, sobretot si

feia bon temps. Durant uns instants, conscient que em feia més feliç que ella, em quedava a soles amb el petit personatge interior, saludador cantaire del sol i de qui ja he parlat. Dels que componen el nostre individu, no són els més aparents els que ens resulten més essencials. Dins meu, quan la malaltia hagi acabat de derrotar-los l'un rere l'altre, encara en quedaran dos o tres que tindran una vida més difícil que els altres, concretament un cert filòsof que només està content quan ha descobert, entre dues obres, entre dues sensacions, una part comuna. Però de vegades m'he preguntat si el darrer de tots no serà l'homenet força semblant a un altre que l'òptic de Combray havia col·locat darrere de l'aparador per indicar el temps que feia, i que, traient-se la caputxa tan bon punt sortia el sol, se la tornava a posar si anava a ploure. Ja conec l'egoisme d'aquest homenet; ja puc patir un atac d'ofecs que només la pluja calmaria, que a ell tant se li'n dona, i amb les primeres gotes esperades amb tanta impaciència, sense ni un bri d'alegria, s'encasqueta de nou la caputxa malhumorat. En canvi, estic segur que durant la meva agonia, quan tots els meus altres «jo» hagin mort, si un raig de sol comença a brillar mentre jo exhali el darrer sospir, el petit personatge baromètric se sentirà ben a gust, i es traurà la caputxa per cantar: «Ah! Per fi fa bon temps!».

Premia el timbre per fer venir la Françoise. Obria *Le Figaro*. Buscava i constatava que no hi havia un article, o pretès com a tal, que havia enviat al diari i que en realitat era, una mica retocat, la pàgina retrobada feia poc, escrita temps enrere en el cotxe del doctor Percepied mentre contemplava els campanars de Martinville. Després llegia la carta de la mamà. Li semblava estrany, xocant, que una noia visqués sola amb mi. El primer dia, en el moment d'abandonar Balbec, en veure'm tan desgraciat i neguitosa

per deixar-me sol, la meva mare potser s'havia posat contenta de saber que Albertine venia amb nosaltres, i en veure que, al costat de les nostres maletes (maletes a tocar de les quals jo havia passat la nit plorant a l'hotel de Balbec), havien carregat sobre el trenet les d'Albertine, estretes i negres, que em feien pensar en la forma dels taüts, i no sabia si portarien a casa la vida o la mort. Però ni tan sols m'ho havia plantejat de tan content com estava, en aquell matí esplèndid, després de l'espant d'haver de quedar-me a Balbec, de poder tornar amb Albertine. Però si d'entrada la meva mare no era hostil a aquest projecte (parlava amablement amb la meva amiga com una mare a qui han ferit greument el fill i està agraïda amb la jove infermera que el cuida amb devoció), després sí que ho va ser, quan s'havia realitzat massa completament i l'estada de la noia s'allargava a casa nostra, i a casa nostra en absència dels meus pares. Amb tot, tampoc puc dir que me la manifestés mai, aquesta hostilitat. Com temps enrere, quan havia deixat d'atrevir-se a retreure'm el nerviosisme, la mandra, ara dubtava per escrúpols —que potser en aquell moment no vaig endevinar totalment, o no vaig voler endevinar— de si córrer el risc mostrant les seves reserves sobre la noia amb qui jo li havia dit que em casaria, d'enfosquir la meva vida, de tornar-me, més endavant, menys devot a la meva esposa, de semblar potser, per quan ella ja no hi seria, els remordiments d'haver-li donat un disgust casant-me amb Albertine. La mamà preferia fer veure que aprovava una tria sobre la qual intuïa que no em podria fer canviar d'idea. Però tothom que la va veure en aquella època em va dir que, al dolor d'haver perdut la mare, s'hi afegia una expressió de perpètua preocupació. Aquesta contenció mental, aquesta discussió interior, li provocaven una calor intensa a les temples i obria tota l'estona les finestres per

refrescar-se. Però, de decisió, no aconseguia prendre'n cap per por d'«influençar-me» en sentit negatiu i espatllar el que creia que era la meua felicitat. Ni tan sols podia decidir-se a impedir-me tenir provisionalment Albertine a casa. No volia mostrar-se més severa que la senyora Bontemps, que era la primera interessada i que no ho trobava inconvenient, cosa que sorprenia força la meua mare. En tot cas, li sabia greu haver-se vist obligada a deixar-nos tots dos sols, marxant just en aquell moment a Combray, on potser s'hauria de quedar (i de fet s'hi va quedar) llargs mesos durant els quals la meua tia la va necessitar constantment dia i nit. Allà tot li va resultar fàcil gràcies a la bondat, a la sollicitud de Legrandin, que, sense fer-se enrere davant l'adversitat, va posposar setmana rere setmana la seva tornada a París, sense conèixer gaire la meua tia, d'entrada simplement perquè havia estat una amiga de la seva mare, després perquè va notar que la malalta condemnada apreciava les seves atencions i no es podia passar d'ell. L'esnobisme és una greu malaltia de l'ànima, però localitzada i que no la malmet del tot. Jo, al contrari de la mamà, estava encantat del seu viatge a Combray, sense el qual hauria temut (ja que no podia dir a Albertine que l'ocultés) que descobrís la seva amistat amb la senyoreta Vinteuil. Això hauria representat per a la meua mare no només un obstacle absolut a un casament sobre el qual, per altra banda, m'havia demanat que no parlés encara de manera definitiva amb la meua amiga i la idea del qual se'm feia cada vegada més intolerable, sinó també al fet que passés un temps a casa. Tret d'una raó tan greu i que ignorava, la mamà, pel doble efecte de la imitació edificant i alliberadora de la meua àvia, admiradora de George Sand i que feia consistir la virtut en la noblesa del cor, i, d'altra banda, de la meua pròpia influència corruptora, ara mostrava in-

dulgència amb dones davant les quals, per la seva conducta, abans s'hauria mostrat severa, o fins i tot ara si eren amigues seves burgeses de París o de Combray, però que tenien un gran cor que jo li havia elogiat i a les quals perdonava moltes coses perquè m'apreciaven. A pesar d'això, i fins i tot al marge de la qüestió de les conveniències, crec que Albertine hauria resultat insuportable a la mamà, que havia conservat de Combray, de la tia Léonie, de totes les seves parentes, uns costums d'ordre dels quals la meva amiga no tenia ni la més mínima noció. Potser no hauria tancat una porta i, en canvi, no hauria tingut cap inconvenient per entrar si en trobava una d'oberta, ben bé com un gos o un gat. Així, el seu encant una mica incòmode consistia a moure's per la casa no tant com una noia, sinó com un animaló domèstic que entra en una habitació, en surt, que es troba per tot arreu on no se l'espera i que venia —per a mi era un bàlsam profund— a llançar-se al llit al meu costat, i s'hi feia un lloc d'on ja no es bellugava, sense molestar com ho hauria fet una persona. Tanmateix, va acabar per doblegar-se al meu horari de dormir i intentava no només no entrar a la meva habitació, sinó també no fer soroll abans jo no hagués premut el timbre. Va ser la Françoise qui li va imposar aquestes regles. Era d'aquelles serventes de Combray conscients del valor del seu amo i convençudes que el mínim que poden fer per ell és assegurar-se que li ofereixen el que consideren que es mereix. Quan una visita de fora donava una propina a la Françoise per compartir amb la mossa de la cuina, el donant amb prou feines havia tingut temps de lliurar la moneda que la Françoise, amb velocitat, discreció i energia a parts iguals, ja havia alliçonat la mossa de la cuina, que venia a donar les gràcies i no pas amb mitges paraules, sinó clarament, ben alt, tal com la Françoise li havia dit que s'havia de fer. El

mossèn de Combray no era cap llumenera, però també sabia què calia fer. Sota la seva direcció, la filla d'uns cosins protestants de la senyora Sazerat s'havia convertit al catolicisme i la família s'havia portat molt bé amb ell. Es va parlar d'un casament amb un noble de Méséglise. Els pares del jove van escriure per obtenir informació una carta bastant insolent en què es menyspreava l'origen protestant. El mossèn de Combray els va respondre amb un to tan contundent que el noble de Méséglise, sotmès i prostrat, va escriure una carta ben diferent, en què sollicitava, com si fos el favor més preuat, unir-se amb la jove.

La Françoise no va tenir cap mèrit a fer que Albertine respectés el meu son. Estava imbuïda de la tradició. Davant del silenci que va mantenir, o la resposta peremptòria que va donar a una proposta d'entrar a la meva habitació o fer que em demanés alguna cosa, que segurament Albertine va formular innocentment, aquesta va comprendre amb estupor que es trobava en un món estrany, de costums desconeguts, regulat per unes lleis de vida que era impensable infringir. Ja ho havia pressentit un primer cop a Balbec, però, a París, no va intentar ni resistir-s'hi i va esperar pacientment cada matí el meu toc de campaneta per atrevir-se a fer soroll.

L'educació que li va donar la Françoise, d'altra banda, va ser saludable per a la nostra vella serventa i va calmar de mica en mica els gemecs que no deixava de proferir des de la tornada de Balbec. Perquè, en el moment de pujar al tramvia, s'havia adonat que s'havia descuidat de dir adeu a la «governanta» de l'hotel, persona bigotuda que vigilava les plantes i amb prou feines coneixia la Françoise, però havia estat relativament amable amb ella. La Françoise volia tant sí com no tornar enrere, baixar del tren, tornar a l'hotel, acomiadar-se de la governanta i marxar l'endemà.